

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: «Проблеми та потреби бездомних осіб в умовах пандемії COVID-19/ Problems and needs of homeless people during Covid-19 pandemic»

Виконала: студентка 4-го року навчання,

Спеціальності

231 Соціальна робота

Нагорна Олександра Сергіївна

Бондаренко Н. Б.

кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент Кабаченко Н. В.

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

« _____ »

Секретар ЕК _____

« _____ » _____ 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Методологія дослідження

Розділ 2. Теоретичні засади дослідження проблем і потреб бездомних осіб

2.1 Бездомні особи як група клієнтів соціальної роботи

2.2 Проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії в Україні

2.3 Проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії за кордоном

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Проблема безпритульності в Україні супроводжує всі роки незалежності, і закономірно стає дедалі актуальнішою в період економічних криз, соціальних потрясінь, військових конфліктів, спалахів інфекційних захворювань та інших соціально-економічних чинників. На рубежі 2000-х рр. в Україні відбулися соціально-економічні зміни, які призвели до глибоких потрясінь економіки, у 2013-2014 рр. військові події на Сході України змусили мільйони людей покинути свої домівки. Внаслідок зазначених змін, тобто втрати постійної роботи, житла та неможливості впоратися з новою економічною ситуацією, кількість бездомних значно збільшилась. Економічна криза внаслідок пандемії, що почалась в 2020 році, не є виключенням і негативно вплинула на соціально-економічне життя суспільства. Міжнародний центр перспективних досліджень (2020) прогнозував зменшення ВВП України на 4,8% та підвищення рівня безробіття до рекордних 9,4% внаслідок пандемії. На економіку нашої країни вплинула і російсько-українська війна. З 24-го лютого 2022 року, протягом трьох місяців війни РФ проти України, сотні тисяч українських громадян втратили домівки, що довело актуальність цієї проблематики до її апогею.

До вищезазначених соціальних, політичних, економічних чинників, які роблять свій внесок в формування та продовження існування такого соціального феномену як бездомність, можна додати юридичні різночитання, лазівки та культурно-психологічні протиріччя, конфлікти, внаслідок яких значна частина українського суспільства втрачає житло і не має можливості мати або відновити нормальні житлові умови, не дивлячись на те, що право на житло, на придатні для життя житлові умови кожного громадянина є ознакою цивілізованої соціальної політики сучасної розвиненої правової держави.

Безпритульність виступала предметом наукових досліджень разом з іншими соціальними явищами, наприклад, бідністю (Н. Харченко, О. Пищуліна, С. Палій). Дослідження впливу пандемії та інших соціально-економічних потрясінь на бездомних осіб представлені у працях закордонних та вітчизняних дослідників: О. Давидюк О., А. Боброва, К. Бабич, М. Husaine, К. Howells, F. Bertram. Існування

труднощів при зборі даних про бездомних, різні аспекти соціальної роботи з ними обговорюється в працях Н. Кабаченко, М. Сохи. О. Давидюк вказує на дефіцит емпіричних даних про цю соціальну групу як головну перешкоду для ґрунтовного дослідження і аналізу.

Наукові дослідження безпритульності є вкрай необхідними для оптимізації роботи громадських, благодійних організацій та соціальних служб, які опікуються бездомними особами. Розробка цільових програм та рекомендацій по роботі з бездомними особами в Україні, з врахуванням особливостей проживання бездомними періоду пандемії Covid-19 та пов'язаних з нею карантинних обмежень, які спираються на аналіз проблем та потреб, що виникли у бездомних осіб внаслідок пандемії Covid-19 може стати поштовхом для виявлення недоліків організації підтримки бездомних суспільством та певним внеском у поступове подолання явища бездомності.

Оскільки пандемічні обмеження досі тривають, збір інформації про проблеми адаптації до пандемії, допоможе державним органам та громадськості краще зрозуміти які дії є необхідними для покращення якості життя цієї верстви населення. **Мета дослідження** – Описати проблеми та потреби бездомних осіб, що з'явилися внаслідок пандемії Covid-19 в Україні та закордоном.

Завдання:

1. Описати бездомних осіб як групу клієнтів соціальної роботи;
2. Проаналізувати проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії Covid-19 в Україні;
3. Проаналізувати проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії Covid-19 закордоном.

Об'єкт дослідження – зміни, що відбулися в житті бездомних внаслідок пандемії.

Предмет дослідження – проблеми та потреби, які виникли у бездомних внаслідок пандемії Covid-19 в Україні та світі.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дати проведення даного дослідження: грудень 2021 р. – червень 2022.

У процесі дослідження був змінений дизайн дослідження: з емпіричного на теоретичний, внаслідок відсутності доступу до респондентів для проведення напівструктурованого інтерв'ю.

У ході даного дослідження, нами було опрацьовано 49 джерел, з них 22 – українського походження, 27 – закордонних авторів.

З джерела є українськими нормативно-правовими актами, тому їхній пошук був здійснений за допомогою сайту Верховної Ради України. Вони використовувались для дослідження наявних визначень бездомності, а також для аналізу соціальних послуг, що передбачені бездомним особам за законодавством.

Для визначення поняття пандемії нами також був використаний міжнародний професійний словник Merriam-Webster.

Окремою категорією можна виділити доповіді, звіти та аналітичні записки різних міжнародних організацій (FEANTSA, ООН) про вплив пандемії на бездомних осіб. Таких джерел в роботі – 3.

Решта джерел – це статті та дослідження в різноманітних наукових журналах пов'язаних з соціальною роботою та не тільки, а також статті на електронних ресурсах різних організацій, що пов'язані з бездомними особами (наприклад Father Joe's Villages).

Найчастіше в роботі можна зустріти джерела за 2020-2021 роки, адже саме в ці роки відбувся спалах пандемії Covid-19, який викликав багато інтересу у науковців та дослідників з усього світу.

Для пошуку вищезазначених джерел нами була використана система Google Scholar, а також база даних EBSCO.

При виборі джерел для аналізу ми дотримувались наступних критеріїв: відповідність теми (соціальна робота з бездомними особами, вплив пандемії на бездомних осіб та проблеми й потреби, які пандемія викликала у даної верстви

населення); рік написання дослідження (найстаріші джерела в дослідженні 2005, 2010 та 2013 роки – стосуються українських нормативно-правових актів, які нажаль, не були оновлені); достовірність та професійність джерел (наприклад тільки рецензовані наукові журнали такі як Journal of Social Work Education, European Review for Medical and Pharmacological Sciences).

Джерела, які були виключені з аналізу: джерела старші за 2015 рік (не рахуючи нормативно-правові акти); джерела, що стосувались російської федерації та дружніх до неї країн; дипломні та курсові роботи студентів на схожу тематику, адже може виникнути невідповідність 3-му критерію вибору джерел.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ БЕЗДОМНИХ ОСІБ

2.1 Бездомні особи як група клієнтів соціальної роботи

Бездомність та безпритульність – це соціальне явище, що характеризує становище людини, в рамках якого вона не має житлового приміщення для проживання або перебування (Ананко n.d.) Також можна сказати, що це крайня форма бідності, що проявляється у нестабільності житла, можливостей його орендувати і відсутністю реєстрації в певному місті проживання.

НДО Father Joe's Villages, яка працює в Сан Дієго (USA) в напрямку соціальної допомоги безпритульним, визначила бездомних, як осіб, які не мають постійного, регулярного та належного місця проживання в нічний час або проживають у місці, не призначеному для проживання людей (Fathers Joe's Villages, 2021). Безпритульна людина вимушена жити на вулиці, в покинутих напівзруйнованих домах або недобудовах, підвалах, звалищах.

Проте безпритульність проявляє себе як багатогранне явище: люди, які не мають притулку, зазвичай самотні, не мають зв'язків/контактів з рідними, економічно та юридично незахищені, не отримують медичної допомоги. Бездомними можуть бути особи різного віку, статі, стану здоров'я через різні причини.

Науковці, які досліджують проблему бездомності, зокрема Н. Кабаченко, зазначають, що бездомність та безпритульність - явище, яке важко виміряти статистично, адже далеко не кожна бездомна людина стає на облік бездомних осіб. За деякими даними, станом на 2019 рік, у світі близько 2% усіх людей - є бездомними. Це приблизно 154 мільйони осіб (Brannon, 2019). В одній із найбільш високорозвинених країн - Сполучених Штатах Америки, в 2020 році було нараховано близько 580-ти тисяч безпритульних осіб, 30 % з яких жили на вулицях сім'ями (National Alliance to end homelessness, 2021). Це підтверджує той факт, що бездомність є поширеною проблемою не лише для нерозвинених країн або таких, що розвиваються.

Вітчизняне Міністерство соціальної політики повідомляє, що безпритульних в Україні нараховується близько 33 тисяч бездомних осіб (Войтюк, 2020). Проте, члени різних громадських організацій вважають, що число бездомних є значно більшим, ніж те, яке зазначає Міністерство соціальної політики. До прикладу, президент об'єднання “Народна Допомога” Іван Ковалишин вважає, що кількість бездомних в Україні близьиться к 200 тисячам осіб (Ампілогова, 2019). Не дивлячись на можливу недостовірність статистичних показників цього явища, бездомність - залишається актуальною проблемою не тільки для України, а і для всього сучасного світу.

Згідно даних ООН, на початку 2020 року в світі нараховувалось майже 30 мільйонів безпритульних дітей. В Україні офіційні цифри свідчать про 100-200 тисяч осіб, неофіційні - від мільйона до двох (EconomistUA, 2020). Згадані статистичні дані виступають відображенням гострої актуальності явища безпритульності серед дітей для сьогодення. Проте, у нашому дослідженні ми зосередимо увагу саме на дорослих бездомних особах.

Проаналізувавши українську наукову літературу, статті, дослідження, нормативно-правові акти можна побачити два терміни: “бездомність” та “безпритульність”. Так само і відносно людей, що не мають житла, застосовують поняття “бездомні” та “безпритульні” особи. Для подальшої роботи, ми маємо зрозуміти різницю цих двох понять. Закон України (далі - ЗУ) “Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей” (2005) пропонує наступне тлумачення цих двох термінів:

- бездомна особа - особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок;
- безпритульна особа - повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані” (ЗУ, 2005).

Розгляд сутності даних понять в вищезгаданому ЗУ, дозволяє нам зробити висновок, що бездомна особа - є більш широким поняттям, адже включає і безпритульних осіб і тих, хто має певний притулок. У даному дослідженні ми будемо

використовувати обидва ці поняття, адже в різних дослідженнях та даних йдеться мова про різні категорії, хоча вони і є схожими.

Не дивлячись на те, що в даному дослідженні увага буде зосереджена саме на дорослих особах, варто зауважити що в законі також міститься визначення, щодо безпритульності неповнолітніх осіб.

Звернемося також до іноземних визначень бездомної особи. За визначенням National Campaign for Homeless People Limited Shelter (2018) людина вважається бездомною якщо:

- В неї немає дому;
- Якщо людина живе в хостелах та притулках;
- Якщо людина займає нежиле приміщення або земельну ділянку та у неї немає дозволу на це;
- Якщо людина живе в будинку, де умови такі, що негативно впливають на стан здоров'я чи наявний ризик домашнього насильства;
- Якщо людина живе окремо від своєї сім'ї, тому що для неї в житлі немає місця.

Також представляє інтерес підхід Департаменту житлового будівництва та міського розвитку Сполучених Штатів (HUD) до визначення людей, які відчують бездомність у таких термінах:

- Особа, яка не має постійного, регулярного та належного місця проживання в нічний час;
- Особа, яка має основне нічне місце проживання, яке є державним або приватним місцем, не призначеним або зазвичай не використовується як звичайне спальне місце для людей, включаючи автомобіль, парк, покинуту будівлю, автобусний або залізничний вокзал, аеропорт чи кемпінг;
- Особа або сім'я, які проживають у державному чи приватному притулку для бездомних, призначеному для тимчасового проживання;
- Особа, яка проживала в притулку або місці, не призначеному для проживання людей, і яка виїжджає з установи, де вона або вона тимчасово проживає;
- Особа або сім'я, які незабаром втратять належне житло (як правило, через виселення) (Fathers Joe's Villages, 2021).

Тут ми бачимо дещо незвичну класифікацію, порівнюючи з визначеннями наведеними в українському законодавстві, адже вона включає навіть ситуації, коли у людини є де жити на даний момент.

Бездомні особи, як клієнти соціальної роботи, є специфічною категорією населення, оскільки вони стикаються із правовою незахищеністю, складністю обліку, незадоволеним станом здоров'я, відсутністю можливостей працевлаштування, обмеженою кількістю закладів для надання реабілітації та підтримки тощо (Романова & Черна, 2016). Також дослідники зазначають про наявну дискримінацію та стигматизацію даної групи населення. До прикладу, Weng & Clark (2018) зазначають, що існують різні причини чому людина стає бездомною. До таких причин відноситься: бідність, вигнання з дому родичами чи друзями, вихід з інституційних установ без навичок та роботи тощо. Проте, в суспільстві найчастіше пов'язують бездомність з ментальними проблемами, залежністю від психоактивних речовин та девіантною поведінкою і як наслідок дискримінують дану верству населення (Weng & Clark, 2018). Як зазначає Canadian Observatory on Homelessness (n.d.) вищезгадана дискримінація породжує ефект “замкнутого кола”, адже бездомні не можуть знайти роботу, відновити документи лише через те, що вони бездомні та стикаються з стереотипами та негативним ставленням до них в суспільстві.

National Alliance to end homelessness (n.d.) зазначає про наступні чинники, що призводять до бездомності: недоступність житла або його втрата (наприклад внаслідок війни), низький рівень доходу та спроможності утримувати місце для проживання, проблеми зі здоров'ям, втеча від домашнього насильства чи аб'юзу, расова або дискримінації іншого типу. Отже, бездомність пов'язана не тільки з бідністю та економічною складовою, соціально-психологічні чинники також можуть спричинити потрапляння у стан бездомності.

Зачасту проблема бездомності супроводжується іншими особливостями: залежності від наркотичних чи/та алкогольних речовин, проблеми зі здоров'ям, особливі потреби бездомних осіб (Petrovich, 2020). Особливості роботи з бездомними клієнтами соціальної роботи напряду також пов'язано з причинами, через які люди втрачають свої домівки. Протягом багатьох років, різні зарубіжні та вітчизняні

дослідники виділяють низку причин цього явища. В одній із останніх статей щодо бездомності Піменова (2021) вказала про такі актуальні причини бездомності серед громадян: соціально-економічна криза внаслідок пандемії Covid-19, недостатність доступного житла, зростання безробіття, що обумовлює відсутність коштів для оплати житла, соціальне сирітство та відсутність ефективної системи лікування та протидії різних видів залежностей (алкоголізм, наркоманія, ігроманія тощо). Експерти з Національного правового центру з бездомності та бідності (National Law Center on Homelessness & Poverty) (2015) у своїй аналітичній записці вказали про наступні причини бездомності: недостатній рівень доходу та доступного житла, домашнє насильство щодо жінок, безробіття, низька заробітна плата, психічні захворювання та зловживання психоактивними речовинами (National Law Center on Homelessness&Poverty, 2015). Тобто і вітчизняні, і закордонні експерти до найбільш поширених причин бездомності відносять: безробіття, питання доступності житла та залежність від психоактивних речовин.

Розмаїття причин втрати своїх домівок людьми змушує соціальних працівників враховувати дані причини та обирати найбільш ефективні методи та технології соціальної роботи з ними. Соціальна робота здатна допомогти бездомним та безпритульним покращити якість життя та мінімізувати наслідки від втрати/відсутності домівки. Одним із найбільш відомих методів соціальної роботи з бездомними вважається вулична соціальна робота. За вітчизняним законодавством, вулична соціальна робота являє собою посередництво між соціальними службами та бездомними особами. Боделан (2016) у своїй статті вказує, що вулична соціальна робота поділяється на 2 типи:

- аутріч-робота (має на меті залучення цільової групи з вулиці до соціального закладу, де можна продовжити соціальну роботу та надання соціальних послуг);
- детач-робота (спрямована на підтримку і надання можливих соціальних послуг безпосередньо на вулиці, до якої найбільш адаптована група клієнтів).

Вулична соціальна робота є ефективним методом у роботі з бездомними, адже на неї покладені наступні завдання: виявлення та облік бездомних осіб, розробка

плану та заходів щодо профілактики цього явища, надання допомоги бездомним особами, інформування бездомних про можливе надання послуг тощо (Міністерство праці та соціальної політики України, 2010). Для того, щоб вулична соціальна робота приносила позитивний вплив на життя бездомних, вона має засновуватись на наступних принципах, які пропонує Боделан (2016):

- вулична соціальна робота має бути систематичною та регулярною;
- соціальні працівники не працюють поодиноці, працюють в парах;
- соціальні працівники отримують згоду на надання допомоги;
- ротація вуличних соціальних працівників;
- пунктуальність;
- толерантність до клієнта.

В українському контексті, важливо також згадати про Наказ Міністерства соціальної політики України “Про затвердження Державного стандарту соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб” (2013), який регулює надання соціальних послуг бездомним особам. Зміст соціальної послуги щодо соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб включає в себе:

- розвиток, формування та підтримку соціальних навичок;
- допомогу в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу із складної життєвої ситуації;
- залучення отримувача до вирішення власної складної життєвої ситуації;
- надання інформації з питань соціального захисту населення;
- представництво інтересів;
- допомогу в отриманні безоплатної правової допомоги;
- допомогу в оформленні документів;
- допомогу в отриманні реєстрації місця проживання/перебування;
- сприяння в отриманні житла, працевлаштуванні тощо;
- корекцію психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- надання психологічної підтримки;
- допомогу у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків;

- сприяння організації та діяльності груп самопомоги (Міністерство соціальної політики, 2013).

Вартий уваги підхід дослідниці Щуцька (2018), яка наводить такі форми та методи соціальної роботи з бездомними:

- виявлення бездомних громадян, соціальне патрулювання, їхній облік та допомога у відновленні документів;
- розв'язання проблем бездомних громадян;
- допомога особам, які звільняються з місць позбавлення волі в отриманні документів, необхідних для працевлаштування;
- сприяння у працевлаштуванні;
- натуральна допомога (речі, продукти харчування);
- забезпечення бездомних громадян медичним обстеженням та доступом до закладів охорони здоров'я.

Міжнародні організації, у свою чергу, зазначають доволі широкий спектр діяльності соціальних працівників з бездомними особами. До прикладу, Австралійська Асоціація соціальних працівників (Australian Association of Social Workers) (2019) зазначає про наступні сфери діяльності соціальних працівників: психосоціальна оцінка бездомних, консультування, кейс-менеджмент, адвокація, аналіз наявної політики, дослідницька робота тощо.

Представники National Alliance to End Homelessness (2020) вважають, що кожних бездомних можна розділити на деякі категорії та в залежності від категорії буде змінюватися підхід надання допомоги чи послуг. Наприклад, вони зазначають про бездомних, що не мають притулку (надають перевагу вулиці, зазвичай живуть на вулиці зі знайомими). Для такого типу бездомних найбільш вдалими будуть: мультидисциплінарні виїзні команди, інформаційно-просвітницька діяльність з залученням представників поліції, центри денного обслуговування. Якщо бездомний похилого віку, для нього найкращою допомогою буде розміщення в комунальному житлі, розміщення в житлі по типу гуртожитку, де проживають інші пенсіонери, що раніше були бездомними або розміщення у родину.

Іспанські дослідники Ramos & Muñoz (2017) описали ще один інструмент соціальної роботи, який може допомогти соціально виключеним та ізольованим верствам населення як бездомні - інклюзивний театр. Цей інструмент соціальної роботи може допомогти відчутти себе частиною демократичного та рівного суспільства, об'єднати культурне збагачення через театр та соціальну роботу, розглянути певні драматичні ситуації та усвідомити своє ставлення та почуття до них тощо.

Отже, в даному підрозділі ми опрацювали літературу, що стосувалась бездомних осіб, як клієнтів соціальної роботи. Нами було проаналізовано різні підходи щодо надання визначення бездомній особі, закордонні та вітчизняні. Ми звернули увагу на те, що існує низка чинників та причин, через які людина стає бездомною, і не завжди бездомність спричинена економічною ситуацією, часто це може бути наслідком соціально-економічних чинників. В ході літературного огляду, ми також розглянули основні методи соціальної роботи, що можуть застосовуватися у роботі з бездомними особами, такі як: вуличну соціальну роботу, консультування, адвокацію, надання послуг з соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб, інклюзивний театр та інші інструменти та методи соціальної роботи.

1.2 Проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії в Україні

Пандемія – спалах захворювання, що відбувається на широкій географічній території (кілька країн або континентів) і зазвичай вражає значну частину населення цієї території (Merriam-Webster Dictionary, n.d.). Коронавірус спричинив вимушені карантинні обмеження, тому багато аспектів людського життя погіршилися. Українське суспільство в економічному плані спіткали наступні виклики: падіння ВВП, недоотримання обсягів іноземної валюти, скорочення робочих місць, а також сповільнення обсягів будівництва, автодорожніх ремонтів тощо (Долбнева, 2020). Оскільки економічна та соціальна сфери пов'язані між собою, можна зробити висновок, що соціальна сфера теж зазнала негативного впливу пандемії.

Найбільш негативного впливу від вищезгаданих погіршень зазнали вразливі верстви населення, а саме: біженці, мігранти, люди похилого віку і, безперечно, бездомні особи.

Як приклад можна навести державну житлову політику, яка впливає на кількість бездомних осіб. Українські дослідники з аналітичного центру Cedos вважають, що українська політика у сфері житла, яка є дуже нагальною для безпритульних осіб, є економічно неефективною та соціально несправедливою. Підтвердженням цьому може бути той факт, що замість створення фондів соціального і тимчасового житла, держава спрямовує ресурси на субсидування приватної власності на житло для людей, які не завжди є бідними чи найбільш вразливими. Також у скрутному становищі опинилися орендатори житла, адже такі люди платять більшу частину свого заробітку саме на оплату житла, яке є необхідною умовою для дотримання карантину – самоізоляції (Вербицький et al., 2020). Зазначається також, що саме бездомні та безпритульні люди – є одними із найвразливіших осіб на період пандемії, оскільки у них немає змоги ізолюватися, вони постійно страждають від холоду, недосипання, нестачі їжі тощо. Карантин суттєво знизив можливість отримати пожертви від пересічних громадян, а також знайти їжу та переміститися по місту.

Станом на 2021 рік, за даними Міністерства соціальної політики в Україні існувало приблизно ста закладів для бездомних, один із яких вміщує близько 1620 ліжок для безпритульних. Проте, дослідження за 2020 рік свідчать про те, що лише в столиці нараховується близько 20 тисяч безхатченків (Шлапак, 2021). Це свідчить про катастрофічну малу кількість державних закладів, які би могли надати притулок бездомним особам.

Нові проблеми та потреби у бездомних виникли також після обмеження та відміні міського та міжміського сполучення, адже в такій ситуації для бездомних з'явився виклик щодо того як дістатися до пунктів роздачі їжі, до притулків чи можливих варіантів підробітку. Голова спільноти Святого Егідія у Києві Юрій Ліфансе (2020) в інтерв'ю про життя бездомних під час пандемії зазначає:

«Так. Для бідних людей це стало викликом. Адже навіть якщо тобі телефонують і кажуть, що на іншому кінці міста є робота, ти не можеш туди дістатися. До того ж, коли в Києві призупинили роботу громадського транспорту, для нас це також стало проблемою, адже наші волонтери не могли приїздити на роздачу їжі. Тому ми стали організовувати такі роздачі у себе під будинком у різних районах. Був один пан, який приходив до нас на Майдан Незалежності на роздачу їжі з Дарниці — йшов пішки півтори години. Були люди, які приходили з Оболоні. Це було дуже важко».

Бездомні особи мають чи не найбільший ризик потрапляння у складні життєві обставини (Боброва & Ломоносова, 2020). Саме тому, пандемія та карантинні обмеження спричинили виклики та нові специфічні потреби у бездомних осіб. Дослідники та дослідниці незалежного аналітичного центру Cedos (Боброва et al., 2020) дослідили наслідки пандемії для бездомних осіб. Через суворі карантинні обмеження в березні-квітні 2020-го року, зросла кількість бездомних людей та родин. До прикладу цитата представниці громадської організації з Харкова:

«Ті, хто ще були влаштовані, наприклад, охоронцями по довгостроковому договору, ті ще затрималися хоч якось. А ті, хто були влаштовані без документів, неофіційно, втратили цю роботу — фактично, знову на вулиці опинилися».

Тобто, через пандемію, багато з тих, хто не був бездомними - опинились без роботи та прибутку і вже після цього стали бездомними вперше (Малов, 2020). Таку саму інформацію можна зустріти в репортажі Вишницької (2020):

«Мені часто казали: «Я вже тиждень ночую на вулиці» або «Я сьогодні вперше спав на лавці». Ці люди приїхали із сіл чи малих міст, отримували зарплатню щодня або раз на тиждень – відповідно, і заощаджень у них не було жодних»;

«Зустрічала багато людей, які під час карантину вперше ночували на вулиці. Це були молоді хлопці або чоловіки років під 40, які зазвичай працювали на кількадечних будівництвах і залишилися без роботи через карантин. У них не було грошей заплатити навіть за хостел, тому вони опинилися на вулиці».

Інша сфера, яка стала викликом, для бездомних осіб - купівля масок та інших засобів індивідуального захисту, які були обов'язковими для перебування в магазинах, громадських місцях, проте які були недоступні багатьом бездомним за вартістю. Авторки також згадали про заборону заборону відвідувати парки та інші громадські місця, закриття вокзалів, зокрема київського Центрального залізничного вокзалу під час карантину, що зробило неможливим для бездомних отримати хоч якесь місце для ночівлі. Ситуація на вокзалах стала вкрай актуальною, адже під час карантину, працівники правоохоронних органів неодноразово влаштовували так звані “рейди” і виганяли бездомних осіб з вокзалу, застосовуючи силу, газові балончики та разом з цим викидали речі бездомних осіб. Суттєво погіршило стан бездомних рішення влади, скасувати міське та міжміське сполучення, адже фактично бездомні втратили змогу дістатися до пунктів надання допомоги, місць роздачі їжі. Деякі бездомні, що мали підробіток, не могли дістатися до роботи, тому втратили доступ до мінімальних ресурсів, які необхідні для виживання (Боброва et al., 2020).

Бездомні особи і до пандемії не мали належного доступу до закладів охорони здоров'я, адже оскільки більшість з них не мали документів, вони не мали змогу підписати декларацію з сімейним лікарем та отримувати послуги пов'язані з охороною здоров'я. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (2020) пандемія ще більше обмежила доступ таких осіб до закладів охорони здоров'я, водночас з цим, бездомні не мали змогу тестуватися на Covid-19 та лікувати його

належним чином, не мали доступу до захисних масок та їх регулярної заміни та дезинфікуючих засобів. Також у документі зазначається, що жінки були особливо вразливими до наслідків пандемії: пандемія викликала дискримінацію, сексуальне та гендерно зумовлене насильство. За думкою Макар О. (2020), координаторки руху «Молодь за мир», пандемія спричинила багато проявів насильства до бездомних. «До бездомних у принципі завжди багато агресії. Але нещодавно люди, які ночують у переході на Майдані, розказали нам, що серед ночі туди прийшли якісь хлопці та побили їх. Коли в місті більше нікого немає, нападати на безхатків стає легше. Б'ють без причини та мети. Це такий спорт. Щоб це змінилося, мають відбутися великі культурні зміни. Багатьом і досі не зрозуміло, що кожне життя цінне».

Найбільш змістовний документ, що містить інформацію про виклики та потреби бездомних людей внаслідок пандемії, був розроблений United Nations of Human Rights (2020) та має назву «Briefing Note «Impact of Covid-19 and its prevention measures of homeless people in Ukraine» (Інформаційна записка “Вплив Covid-19 і заходів із попередження його поширення на бездомних людей в Україні”). На нього варто звернути окрему увагу, адже автори розписали по основним важливим сферам людського життя, проблеми та труднощі, що виникли у бездомних осіб внаслідок пандемії.

1. Право на здоров'я – дискримінація у доступі до медичної системи та закладів, відсутність тестів в притулках, упередженість щодо бездомних серед медичного персоналу, часто це спричиняє відмову у наданні медичних послуг для бездомних, відсутність доступу до достовірної інформації про шляхи поширення та запобігання Covid-19 серед бездомних, що живуть постійно на вулиці;
2. Доступ до притулків та тимчасового житла – нерівномірний розподіл притулків по території України, обмеження у кількості новоприбулих, неможливість дотримання ізоляції через наповнення притулків, збільшення кількості бездомних через втрату роботи чи припинення транспортного сполучення;

3. Право на воду та гігієну – внаслідок закриття залізничних та автовокзалів бездомні не мають доступу до питної води та задоволення гігієнічних потреб, брак доступу до громадських туалетів і душів;
4. Доступ до харчування та засобів існування – брак доступу до харчування та до продовольчої допомоги від громадян та організацій, втрата можливості заробити кошти для існування (постачання товарів на переробку, тимчасові, хаотичні підробітки), неможливість дібратися до наявних місць працевлаштування через закриття транспорту, деякі благодійні та громадські організації, що надавали допомогу бездомним, були вимушені закритися через карантинні обмеження та скорочення фінансування;
5. Акти насильства та мова ненависті – акти насильства та застосування сили з боку представників поліції до бездомних, вимога, що виникла внаслідок карантину, мати із собою посвідчення особистості, наражає бездомних на притягнення до адміністративної відповідальності, критика організацій, що надають допомогу бездомним.

Отже, в даній інформаційній записці можна побачити стислий перелік усіх проблем, з якими зіткнулися бездомні люди в Україні внаслідок пандемії.

Хоча за допомогою джерел нами було проаналізовано основні проблеми та потреби, що виникли у бездомних внаслідок пандемії, ми зробили висновок, що наразі в українському просторі зовсім немає наявних досліджень про психологічний та психічний стан бездомних осіб внаслідок пандемії, отже ми не знаємо як саме вищезазначені зміни вплинули саме на психологічний стан бездомних. Це є відкритим питанням для дослідників, адже без аналізу психологічних змін стає важко відтворити цілісну картину.

В даному підрозділі нами було опрацьовано дослідження та опитування, які стосувались того, які проблеми та потреби виникли у бездомних осіб внаслідок пандемії. Перш-за все ми з'ясували, що вплив пандемії та карантинних обмежень дійсно викликав багато нових потреб та викликів у бездомних осіб. Внаслідок пандемії бездомні люди втратили можливість задовольняти свої потреби у їжі, питній воді, доступі до душу та громадських чи/й благодійних організаціях, які могли б

надавати бездомним людям допомогу, якої вони потребують. Також, незадовільною була виявлена потреба у притулках та нічліжках, адже бездомних людей значно більше, ніж місць, які можуть їм запропонувати. До викликів можна віднести закриття транспортного сполучення, що спричинило багато складнощів у життях бездомних, відсутність доступу до закладів охорони здоров'я, а також виклики соціальної сфери: збільшення випадків насильства щодо бездомних як з боку цивільних осіб, так і з боку правоохоронних органів. Нами також був виділений виклик для дослідників, а саме: відсутність інформації про вплив пандемії на психічне здоров'я бездомних осіб. Це те на що варто звернути увагу при подальшому дослідженні даної теми.

2.3 Проблеми та потреби бездомних осіб внаслідок пандемії за кордоном

В попередньому розділі ми описали вплив пандемії на життя бездомних осіб в Україні, а саме які виникли проблеми та потреби у даній категорії населення. У даному розділі ми проаналізуємо які проблеми та потреби виникли у бездомних закордоном.

Загалом, вплив пандемії був однаково негативним для багатьох аспектів життя не тільки в Україні, а і закордоном. Наприклад, Департамент з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй вказує на те, що вплив вірусу на здоров'я та економічний стан, непропорційно стосується саме бідних та вразливих вищезгаданих категорій населення. Ця особливість, у свою чергу, може призвести до посилення нерівності, дискримінації, ізоляції та глобального безробіття та відчуження (Department of Economic and Social Affairs, n.d.). Пандемія вплинула не тільки на вразливі верстви населення, а і стала причиною поширення деяких соціальних проблем. Як приклад можна навести домашнє насильство щодо жінок та дівчат. Борці за жіночі права наголошують на тому що під час пандемії в США, Аргентині, Канаді, Франції, Англії та інших країнах кількість звернень по допомогу внаслідок насильства, стала набагато більшою. Кількість дзвінків на телефони довіри в Сінгапурі та Кіпрі збільшилась на 30% після пандемії (Mlambo-Ngcuka, 2020).

Порівнюючи проблеми та потреби бездомних осіб в Україна та закордоном можна помітити схожі наслідки пандемії на життя даної верстви населення. В дослідженні Di Simone et al., (2022) про ініціативи пов'язані з протидією коронавірусу щодо бездомних осіб в Італії йде мова про те, що бездомні є соціальною групою, яка є однією з найбільш постраждалих від пандемії. Автори згадують соціальну ізоляцію, відсутність доступу до медичного обстеження, обмежений доступ до інформації про дане захворювання, шляхи його поширення, обмежений доступ до використання засобів індивідуального захисту (маски, антисептики тощо) – і як наслідок до всього вищевказаного, бездомні люди є більш вразливими до тяжких форм перебігу даної хвороби. В дослідженні Perry, Dosani & Hwang (2020) автори описали свою думку про те, що бездомні більш вразливі до зараження коронавірусною інфекцією, а також

більш вразливі до гострого респіраторного синдрому та важких форм перебігу даного захворювання. Також в дослідження описується, що бездомним особам набагато важче дотримуватись вказівок Міністерств охорони здоров'я (соціальна ізоляція, фізичне дистанціювання) через умови притулку чи його абсолютну відсутність.

Працівники «United Way of the National Capital Area» в Сполучених Штатах Америки (2021) звернули увагу на 3 виклики пов'язані з бездомністю та пандемією. Першим викликом є ціни на оренду житла (оскільки багато людей мали житло на яке витрачали близько 50% від своїх прибутків, з появою коронавірусної інфекції та її стрімкого розповсюдження, все більше і більше людей почали витрачати кошти на тестування, профілактичні засоби, лікування від коронавірусу тощо. Це спричинило те, що частина людей перестала мати змогу оплачувати своє житло і опинилась у ризику бездом; іншим викликом стало збільшення заяв на виселення (внаслідок вищезгаданого фактору, в Америці по всіх регіонах спостерігалось збільшення виселення жильців з орендованих приміщень, незважаючи навіть на Федеральне розпорядження про тимчасове припинення виселення з житла, задля запобігання поширенню COVID-19. Проте цей наказ створив для орендодавців фінансовий тягар у вигляді жильців, які не можуть платити за житло. Цікавим є також те, що частіше за все виселялись та ставали бездомними представники меншин); третім викликом є сфера охорони здоров'я (бездомні особи більш вразливі до захворювання внаслідок стану здоров'я, віку, наявності супутніх захворювань тощо. Також має місце брак ресурсів закладів охорони здоров'я).

Автори підкреслюють, що пандемія загострила усі проблеми та потреби, які були у бездомних до пандемії Covid-19. Сфера охорони здоров'я була і лишається викликом для бездомних осіб. До прикладу, ще до пандемії в Америці California Policy Lab було проведено дослідження в 2019 році, яке свідчить про те з якими проблемами зі здоров'ям стикаються бездомні люди, що мають притулок чи не мають його. Статистика свідчить про те, що:

- Проблеми з фізичним здоров'ям мають 84% бездомних, що не мають притулку, 19% бездомних, що мають притулок;

- Проблеми з психічним здоров'ям мають 78% бездомних, що не мають притулку, 50%, що мають притулок;
- Зловживання та залежності від психоактивних речовин мають 75% бездомних, що не мають притулку, 13%, що мають (Rountree et al., 2019).

Очевидно, що і до пандемії бездомні особи мали проблеми зі здоров'ям. Проте, пандемія Covid-19 та карантинні обмеження спричинили ряд викликів для бездомних в сфері захисту охорони здоров'я. Дослідники Howells et al., (2021) звернули увагу на те, що це може відбуватися через те, що через пандемію багато закладів охорони здоров'я почали надавати свої послуги дистанційно (запис на прийом, консультації, випис ліків тощо). Через те, що бездомні частіше за все не мають приладів для комунікації з лікарями чи іншими медичними працівниками існує ще більше обмежень у доступі бездомних до медичних послуг під час пандемії (Howells et al., 2021).

Тему медичних викликів у бездомних, що виникли та загострились внаслідок пандемії можна знайти і в роботах інших дослідників. Наприклад, Liu & Hwang (2021) у своєму дослідженні вказують на те, що бездомні більш вразливі до захворювання, адже як вже зазначалось раніше, вони мають багато супутніх захворювань, а також, якщо вони проживають в притулку, то зазвичай немає змоги дотримуватись соціальної дистанції та ізоляції, що є одним із найважливіших засобів протидії захворюваності. Цікавим є також те, що дослідники вважають, що дана криза має місце через те, що відсутня комунікація та взаємодія між соціальними установами та закладами охорони здоров'я:

«Міждисциплінарна взаємодія між системами охорони здоров'я та соціальними службами є необхідним для викорінення бездомності та покращення здоров'я і благополуччя даної верстви населення» (Liu & Hwang, 2021).

Деякі дослідники звернули увагу на ті сфери, які стали прогалиною в українському дослідницькому просторі. Наприклад, Moghanibashi-Mansouriech (2021) у своєму дослідженні наголошує, що пандемія та ризик зараження на Covid-19 може викликати стрес та тривогу і як наслідок, може спричинити значне погіршення психічного стану та появу психічних розладів. Також дослідник

звернув увагу на те, що серед бездомних доволі часто зустрічається наркотична чи алкогольна залежність, закриття соціальних служб та різних установ, де бездомні могли б отримати спеціалізовану допомогу може сприяти збільшенню вживання алкоголю чи інших психоактивних речовин. Так само можуть бути проблеми з соціальним дистанціюванням, наприклад, при черзі у притулок або на роздачу їжі. В Канаді та США зустрічались випадки, коли бездомні були оштрафовані на суму від 500 до 1000 доларів за порушення правил соціальної дистанції. Цікавим є французьке дослідження Crouzet et al., (2022), де було проведене опитування серед вразливих верств населення, до яких відносились і бездомні люди, про те, як вплинув карантин та їхнє життя та які викликав обмеження та проблеми. До таких труднощів учасники дослідження віднесли:

- Обмеження свободи пересування внаслідок карантинних обмежень;
- Втрата доходів, пов'язаних з працевлаштуванням і жебрацтвом;
- Відсутність умов для дотримання ізоляції внаслідок відсутності житла або відсутності місця в житлі;
- Відсутність можливості захистити себе від Covid-19, внаслідок відсутності доступу до засобів індивідуального захисту та належних гігієнічних умов;
- Відсутність доступу до їжі через закриття гуманітарних організацій;
- Обмежений доступ до системи охорони здоров'я.

В цьому ж дослідженні вказується, що багато бездомних почали відчувати недовіру до представників влади, адже з їхньої точки зору дотриматися карантину, коли ти живеш на вулиці – неможливо.

«Пандемія завдає шкоди лише тим, хто живе на вулиці. Якщо у тебе є житло, ти їдеш додому, ізолюєшся та захищаєш себе. Але ми, у нас не було іншого вибору, ми повинні були залишатись в маленькій кімнаті всі разом», чоловік, 20 років, Гвінея. (Crouzet et al., 2022).

Дуже важливо у рамках нашого дослідження було проаналізувати документ від Європейської Федерації Національних Організацій, що працюють з бездомними FEANTSA (European Federation of National Organizations working with the Homeless) про вплив пандемії на бездомних та мігрантів. У цьому документі зібрані дані про

проблеми та потреби бездомних осіб майже з усіх європейських країн. Наприклад, аналізуючи ситуацію в Німеччині, дослідники дійшли висновку, що внаслідок обмеженого доступу до їжі та заробітку в Німеччині через карантинні обмеження, бездомні можуть починати злочинну діяльність, таку як торгівля наркотичними речовинами. Наступним викликом для бездомних в ЄС, які стоять на обліку в державі, було отримання соціальних виплат через бюрократичні труднощі та закриття фізичних відділень органів державної влади.

Досліджуючи Польщу звернули увагу на психологічний стан бездомних осіб: багато бездомних, навіть якщо вони мали доступ до притулку чи нічліжки, відчували розчарування, дискомфорт, не знали як сприймати дану ситуацію. Зазначається, що у притулках для бездомних зросла напруга, були зафіксовані конфлікти між мешканцями притулку, а ті, хто мав алкогольну залежність почав відчувати більшу схильність до алкоголю. Також, в дослідженні йде мова про те, що пандемія вплинула на вразливі верстви населення, які до цього не були бездомні, проте внаслідок карантинних обмежень опинились на вулиці. Як приклад, можна навести працівницю комерційного сексу з Німеччини, яка жила та працювала в борделі. Проте, після пандемії усі публічні будинки були закриті і вона опинилась на вулиці та стала бездомною (FEANTSA, 2021).

Інший важливий аспект на який звернули іноземні дослідники досліджуючи вплив пандемії на бездомних Vertram et al., (2021) – це відчуття самотності та ізоляції у бездомних. В дослідженні йде мова про те, що навіть до пандемії та карантинних обмежень, бездомні були вкрай ізольовані від суспільства внаслідок способу життя та упереджень, проте, коли закрилися заклади, що надають соціальні чи медичні послуги, це відчуття значно збільшилось і спричинило вплив на психологічний стан. В Гамбурзі, Німеччина, де проводилось дослідження в 2021 році, половина опитаних бездомних відчували почуття самотності та ізольованості, що свідчить про поширення цього явища.

Для аналізу викликів, що з'явилися у бездомних внаслідок пандемії, неможливо не згадати про звіт «Бездомність в Європі та Covid-19» («European Homelessness and

Covid-19») (2021). Автори даного звіту виділили наступні основні виклики для бездомних в Європі:

- Жіноча бездомність. На фоні соціальних, економічних та психологічних труднощів виникло збільшення випадків домашнього насильства щодо жінок. Разом з цим помічена кореляція між випадками домашнього насильства та збільшенням кількості одиноких бездомних жінок або жінок з дітьми;
- Збільшення кількості бездомних - для цього є передумовою масові виселення людей з їхнього житла через відсутність сплати за нього, зростання безробіття та деградація цілих галузей (туризм, готельно-ресторанний бізнес тощо);
- Перегляд наявних систем та послуг. Пандемія показала, що наявні політики у сфері протидії бездомності не є цілком ефективними, тому виникає потреба у реформуванні даної галузі суспільного устрою у залученні мультидисциплінарних спеціалістів з різних сфер;
- Розширення питань пов'язаних з житлом. Covid-19 показав, що житлові умови громадян та їх відсутність невід'ємно пов'язані з поширенням захворювання. В звітах йде мова про те, що в більш густонаселених районах, з біднішим населенням, гіршою інфраструктурою спалахи даного захворювання були характерні частіше. До того ж проживання в непристосованих для цього будівлях чи в перенаповнених будівлях – є одним із чинників збільшення бездомності.

Отже, в даному підрозділі ми звернули увагу на потреби та проблеми, що виникли у бездомних осіб закордоном, переважно у європейських державах. Нами було помічено деякі спільні риси з українським простором. Загалом, пандемія спричинила багато негативного впливу та загострила деякі соціальні проблеми, такі як домашнє насильство. Така ж участь спіткала і бездомних осіб закордоном. Більшість закордонних дослідників вважають, що внаслідок пандемії бездомним стало важче задовольняти потребу у медичному обслуговуванні, незважаючи на те, що вони цього особливо потребують. Так само, спільним з українським простором є те, що збільшилось число бездомних осіб внаслідок зростання безробіття та пригнічення окремих галузей економіки, які стали обмеженими внаслідок

карантинних обмежень, а також внаслідок виселень з житла людей, що не мали змогу заплатити за нього чи втратили джерело доходів. Проте, деякі закордонні дослідники звернули увагу на ті аспекти, які не були описані в Україні. Сюди можна віднести: психологічний стан бездомних, відчуття самотності та ізоляції, відчуття недовіри до представників влади та поширення злочинної діяльності серед бездомних. Європейські дослідники звернули увагу на те, що пандемія загострила проблеми та потреби бездомних осіб і що уряди мають провести перегляд заходів та послуг, що проводяться задля боротьби з бездомністю.

ВИСНОВКИ

1. Наразі у світі не існує єдиного універсального визначення бездомної особи, адже різні науковці по-різному тлумачать та описують дане поняття. За українським законодавством, бездомна особа - це особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок. Закордонні спеціалісти вважають, що людина вважається бездомною якщо: в неї немає дому; якщо людина живе в хостелах та притулках; якщо людина займає нежиле приміщення або земельну ділянку та у неї немає дозволу на це; якщо людина живе в будинку, де умови такі, що негативно впливають на стан здоров'я чи наявний ризик домашнього насильства; якщо людина живе окремо від своєї сім'ї, тому що для неї в житлі немає місця.
2. Спалах пандемії Covid-19 в 2020 році та як наслідок карантинні обмеження спричинили ряд соціально-економічних зрушень та трансформацій у світі. Як правило, ці трансформації найбільше вплинули саме на вразливі верстви населення, спричинивши певні виклики та обмеживши можливість задовольняти певні потреби. До таких вразливих верств відносяться бездомні особи.
3. Внаслідок спричинених коронавірусом карантинних обмежень, соціально-економічне життя зазнало ряду змін. Це у свою чергу вплинуло на бездомних осіб, як на одну з найвразливіших верств населення в Україні. В ході аналізу літератури ми виділили наступні потреби та проблеми, що виникли в українських бездомних внаслідок пандемії Covid-19:
 - Потреба в ізоляції та соціальному дистанціюванні, що є обов'язковою для протидії розповсюдженню хвороби і яка не могла бути задовільнена;
 - Потреба у притулку та прихистку, що було зокрема спричинене закриття вокзалів;
 - Збільшення кількості бездомних внаслідок втрати підробітку;

- Закриття транспорту спричинило неможливість дістатися до пунктів роздачі їжі, до наявних точок підробітку. Зокрема, це стосується і волонтерів, які також втратили змогу приїздити та допомагати бездомним особам;
 - Виникла потреба у засобах індивідуального захисту (маски, рукавички, антисептики), а також до закладів охорони здоров'я, доступ до яких був обмежений і до пандемії;
 - Внаслідок пандемії закрилося багато громадських вбиралень, на вулицях стало менше людей, що спричинило виклики у отриманні харчування, пожертв, питної води тощо;
 - Під час пандемії загострились акти насильства щодо бездомних як зі сторони працівників поліції (рейди на залізничних вокзалах), так і зі сторони пересічних громадян.
4. Закордоном, переважно в європейських країнах, пандемія теж негативно вплинула переважно на бідні та вразливі верстви населення, посиливши нерівність та дискримінацію. Проаналізувавши дослідження, звіти та статті іноземних авторів та дослідників ми виявили наступні проблеми та потреби у бездомних осіб:
- Потреба у доступі до закладів охорони здоров'я через особливу вразливість до даного захворювання. При цьому цей доступ став обмеженим через ряд причин, наприклад, перехід на дистанційні консультації та запис до спеціалістів;
 - Збільшення кількості бездомних внаслідок неможливості платити за оренду житла та втрати роботи;
 - Відсутність можливості дотримуватись вказівок Міністерства охорони здоров'я, наприклад про соціальну дистанцію;
 - Викликом стало погіршення психологічного стану бездомних, виникнення недовіри до представників влади та відчуття соціальної ізоляції;
 - Обмежений доступ до засобів індивідуального захисту;
 - Ризик залучення до кримінальної діяльності чи посилення залежностей від психоактивних речовин.

6. Прогалиною для українського простору, на відміну від закордонного, стала відсутність досліджень та аналізу психологічного стану бездомних осіб внаслідок карантинних обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ампілогова А. (2019). Ситуація з бездомними в Україні: скільки їх і хто їм допомагає. *Vit.ua*. Отримано з: <https://bit.ua/2019/10/homeless-in-ukraine/>
2. Ананко С. В. (n.d.). Соціальний захист бездомних громадян та безпритульних дітей. *Міністерство Юстиції*. Отримано з: https://minjust.gov.ua/m/str_7818
3. Боброва А. & Ломоносова Н. (2020). Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою. *Cedos*. Отримано з: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoiu-i-kryzoiu/>
4. Боброва А., Герасим Г., Бабич К. & Сав'яненко М. (2020). Коронавірус і безпека бездомних людей: аналіз наслідків пандемії. *Cedos*. Отримано з: https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-bezpeka-bezdomnykh-liudei-analiz-naslidkiv-pandemii/#policiuvanna_bezdomnosti
5. Боделан М. (2016). Вулична соціальна робота: сутність і специфіка. *Наука і освіта, №1*. Отримано з: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/683/1/%D0%91%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%9C.%20%D0%92..pdf>
6. Вербицький І., Боброва А., Фітісова А., Філіпчук Л., Куделя М., Ломоносова М., Слободян О., Сирбу О., Федорів П. & Жерьобкіна Т. (2020). *Cedos*. Соціальна справедливість і коронавірус: аналіз наслідків для добробуту. Отримано з: <https://cedos.org.ua/researches/sotsialna-spravedlyvist-i-koronavirus-analiz-naslidkiv-dlia-dobrobutu/#zahisenist>
7. Верховна Рада України. (2005). Закон України Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 26, ст.354. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#n15>
8. Вишницька А. (2020). Самоізоляція на вулиці. Через карантин кийвські бездомні ледь виживають, але влада каже, що проблеми немає. *Заборона*. Отримано з: <https://zaborona.com/samoizolyacziya-na-vulyczy-cherez-karantyn/>

9. Войтюк Т. (2020). Скільки бездомних в Україні та на що вони можуть розраховувати — Мінсоцполітики. *Суспільне. Новини*. Отримано з: <https://suspilne.media/49889-skilki-bezdomnih-v-ukraini-ta-na-so-voni-mozut-rozrahovuvati-minsocpolitiki/>
10. Горчинська О. (2020). Один пан приходив на роздачу їжі на Майдан з Дарниці пішки». Як живуть бездомні люди під час карантину. *НВ*. Отримано з: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-vizhivayut-bezdomni-lyudi-v-umovah-karantinu-v-ukrajini-yak-jim-dopomagayut-novini-ukrajini-50128782.html>
11. Долбнєва Д. В. (2020). Вплив COVID-19 на економіку країн світу. *Проблеми економіки*. С. 20-26. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-20-26>
12. Малов О. А. (2020). Covid-19 - чи є шанс врятуватися бездомним? *Громадський простір*. Отримано з: <https://www.prostir.ua/?news=covid-19-chy-je-shans-vryatuvatysya-bezdomnym>
13. Міжнародний центр перспективних досліджень. (2020). Доповідь про вплив пандемії коронавірусу на Україну: економічний, політичний та соціальний аспекти. Вилучено з: <http://www.icps.com.ua/mtspd-predstavyyv-dopovid-pro-vplyv-pandemiyi-koronavirusu-na-ukrayinu-ekonomichnyy-politychnyy-ta-sotsialnyy-aspekty/>
14. Міністерство праці та соціальної політики України. (2010). Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та проведення вуличної соціальної роботи з бездомними особами. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0205203-10#Text>
15. Міністерство соціальної політики України. (2013). Наказ про “Затвердження Державного стандарту соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб”. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1671-13#Text>
16. Піменова О. О. (2021). Бездомність як соціальний вимір сучасного суспільства. Отримано з: <https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/22973/1/Bezdomnist%27.pdf>
17. Романова Н. Ф. & Черна К. Ф. (2016). Реалізація соціальних програм реінтеграції бездомних осіб благодійними фондами та організаціями. *Серія 11*.

- Соціальна робота. Соціальна педагогіка.* Отримано з:
http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11683/Romanova_Realizatsiia_sotsialnykh_prohram_reintehratsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y
18. Сокурєнко Є. (2020). Безхатченки, секс-працівниці, наркозалежні: як карантин вплинув на вразливі групи населення. *ZMINA*. Отримано з:
<https://zmina.info/articles/yak-karantyn-vplynuv-na-vrazlyvi-grupy-naselennya/>
19. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. (2020). Вплив Covid-19 на права людини в Україні. Отримано з:
https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/Ukraine_COVID-19_HR_impact_UA.pdf
20. Шлапак Я. (2021). Хто вони, безхатки 20-х років? *Укрінформ*. Отримано з:
<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3175253-hto-voni-bezhatki-20h-rokiv.html>
21. Щуцька Л. (2018). Соціальний захист бездомних громадян. *MONOGRAFIA POKONFERENCYJNA SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT Pedagogy #9*, ст. 23-25. Отримано з: http://www.xn--e1aaifpcds8ay4h.com.ua/files/81_03.pdf#page=23
22. Australian Association of Social Workers. (2019). Scope of Social Work Practice Housing & Homelessness. Retrieved from:
<https://www.aasw.asn.au/document/item/12225>
23. Bertram F., Heinrich F., Frob D., Wulff B., Ondruschka B., Puschel K., König H.-H., Hajek A. (2021). Loneliness among Homeless Individuals during the First Wave of the COVID-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, 18(6), 3035;
<https://doi.org/10.3390/ijerph18063035>
24. Brannon A. (2019). Homelessness statistics reveal a problem that's bigger than us, but not beyond solving. *New Story*. Retrieved from:
<https://newstorycharity.org/homelessness-statistics/>
25. Canadian Observatory on Homelessness. (n.d.). Discrimination. *homeless hub*. Retrieved from: <https://www.homelesshub.ca/about-homelessness/legal-justice-issues/discrimination>

26. Crouzet L., Scarlett H., Colleville A.-C., Pourtau L., Melchior M., Ducarroz S., Impact of the COVID-19 pandemic on vulnerable groups, including homeless persons and migrants, in France: A qualitative study, *Preventive Medicine Reports*, Volume 26, 2022, 101727, ISSN 2211-3355, <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2022.101727>.
27. Department of Economic and Social Affairs. (n.d.). Everyone included: Social Impact of Covid-19. Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/dspd/everyone-included-covid-19.html>
28. Di Simone E., De Leo A., Panattoni N., Bonfa F., Tatangelo M., Tallarita V., Buonomini A. R., Cristaudo A., Bracco D., Petrone F., Morrone A. (2022). COVID-19 detection and spread control: what initiatives in Italy for the homeless population? *European Review for Medical and Pharmacological Sciences*, 26: 340-344. Retrieved from: <https://www.europeanreview.org/wp/wp-content/uploads/340-344.pdf>
29. EconomistUA. (2020). Діти без дому. Отримано з: <https://economistua.com/diti-bez-domu/>
30. Father Joe's Villages. (2021). What is Homelessness? Retrieved from: <https://my.neighbor.org/what-is-homelessness/>
31. FEANTSA. European Federation of National Organizations working with the Homeless. (2021). THE IMPACT OF COVID-19 ON HOMELESS SERVICE PROVIDERS & HOMELESS PEOPLE: THE MIGRANT PERSPECTIVE. Retrieved from: https://bischof-hermann-stiftung.de/fileadmin/user_upload/Report_Cov19_migrants.pdf
32. Howells K., Burrows M., Amp M., Brennan R., Yeung W.-L., Jackson S., Dickinson J., Draper J., Campbell S., Ashcroft D., Blakeman T., Sanders C. (2021). Exploring the experiences of changes to support access to primary health care services and the impact on the quality and safety of care for homeless people during the COVID-19 pandemic: a study protocol for a qualitative mixed methods approach. *Int J Equity Health* 20, 29 (2021). <https://doi.org/10.1186/s12939-020-01364-4>

33. Liu, M., Hwang, S.W. Health care for homeless people. *Nat Rev Dis Primers* 7, 5 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41572-020-00241-2>
34. Merriam-Webster. (n.d.). Pandemic. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved November 11, 2021, from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pandemic>
35. Mlambo-Ngcuka P. (2020). Violence against women and girls: the shadow pandemic. *UN Women*. Retrieved from: https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/statement-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic?gclid=Cj0KCQiA4b2MBhD2ARIsAircB-THT0G0AVkRh_AAYqamXv4MxG2NvNo6bIKefRf-w1J5pGK5QFrQO9caAiRcEALw_wcB
36. Moghanibashi-Mansouriech A. (2021). Vulnerable Groups and COVID-19 Pandemic; How Appropriate Are Psychosocial Responses? *Anxiety, Uncertainty, and Resilience During the Pandemic Period*. DOI: 10.5772/intechopen.98762
37. National Alliance to End Homelessness. (2020). A Research Agenda for Ending Homelessness. *Homelessness Research Institute*. Retrieved from: <https://endhomelessness.org/wp-content/uploads/2020/04/2020-Research-Agenda-Final-4.21.2020.pdf>
38. National Alliance to end homelessness. (2021). State of Homelessness: 2021 edition. Retrieved from: <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/homelessness-statistics/state-of-homelessness-2021/#:~:text=The%20Basics,the%20diversity%20of%20our%20country>
39. National Alliance to end Homelessness. (n.d.) What causes homelessness? Retrieved from: <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/what-causes-homelessness/>
40. National Campaign for Homeless People “Shelter”. (2018). What is homelessness? Retrieved from: https://england.shelter.org.uk/housing_advice/homelessness/what_is_homelessness

41. National Law Center on Homelessness & Poverty. (2015). Homelessness in America: Overview of Data and Causes. Retrieved from: https://homelesslaw.org/wp-content/uploads/2018/10/Homeless_Stats_Fact_Sheet.pdf
42. Perri, M., Dosani, N., & Hwang, S. W. (2020). COVID-19 and people experiencing homelessness: challenges and mitigation strategies. *CMAJ : Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne*, 192(26), E716–E719. <https://doi.org/10.1503/cmaj.200834>
43. Petrovich J. C. (2020). A Breath of Fresh Air: Social Work IPE With People Experiencing Homelessness. *Journal of Social Work Education. Supplement 1, Vol. 56 Issue 1, pS46-S58. 13p.* DOI:10.1080/10437797.2020.1741480
44. Pleace N., Baptista I., Benjaminsen L., Geertsema V. B., O'Sullivan E., Teller N. (2021). European Homelessness and COVID 19. *European Observatory on Homelessness*. Retrieved from: [https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2021/European_Homlessness_and_COVID-19Web_\(1\).pdf](https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/2021/European_Homlessness_and_COVID-19Web_(1).pdf)
45. Ramos, Nuria Cordero; Muñoz Bellerin, Manuel (2017). *Social work and applied theatre: creative experiences with a group of homeless people in the city of Seville.* *European Journal of Social Work*, (), 1–14. doi:10.1080/13691457.2017.1366298
46. Rountree J., Hess N., Lyke A. (2019). Health Conditions Among Unsheltered Adults in the U.S. *California Policy Lab*. Retrieved from: <https://www.capolicylab.org/wp-content/uploads/2019/10/Health-Conditions-Among-Unsheltered-Adults-in-the-U.S.pdf>
47. United Nations of Human Rights. (2020). Briefing Note Impact of Covid-19 and its prevention measures of homeless people in Ukraine. Retrieved from: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-12/Briefing_Note_Homeless_People_ENG%20%281%29.pdf
48. United Way of the National Capital Area. (2021). THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON HOMELESSNESS IN THE UNITED STATES. Retrieved from

[:https://unitedwaynca.org/blog/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-homelessness-in-the-united-states/](https://unitedwaynca.org/blog/the-impact-of-the-covid-19-pandemic-on-homelessness-in-the-united-states/)

49. Weng, Suzie S. & Clark, Paul G. (2018). *Working with Homeless Populations to Increase Access to Services: A Social Service Providers' Perspective Through the Lens of Stereotyping and Stigma*. *Journal of Progressive Human Services*, 29(1), 81–101. doi:10.1080/10428232.2018.1394784